

שלום-עליכם

אויסגעטרייסלט

– שאַט! – רופֿט זיך אָן אַ ייד מיט קיילעכיקע אויגן. ווי ביי אַן אָפּס, וואָס איז געזעסן די גאַנצע צייט אין ווינקל ביים פֿענצטער און האָט גערעכערט און געהערט מעשיות פֿון גנבות, גזילות, עקספּראָפּריאַציעס. – אָט וועל איך אייך דערציילן אַ שיינס, אויך מיט אַ גנבה, וואָס האָט זיך פֿאַרלאָפֿן ביי אונדז, און דווקא אין בית-מדרש האָט זיך דאָס געטראָפֿן, און נאָך יום-כּפּור דערצו! איר מעגט דאָס האַרכן.

אונדזער שטעטל קאַסרילעווקע, – איך בין אליין אַ קאַסרילעווקער – איז אַ קליין שטעטל און אַן אַרעמס. קיין גנבים איז ביי אונדז נישטאָ. מען גנבהט נישט, ס'איז נישטאָ ביי וועמען צו גנבהנען, און ס'איז נישטאָ וואָס צו גנבהנען, און אָן אלעמען איז דאָך גלאַט אַ ייד קיין גנב נישט. דאָס הייסט, אַ ייד איז אַפֿילו יאָ אַ גנב, נאָר נישט אַזאַ גנב, וואָס זאָל קריכן דורך אַ פֿענצטער, אָדער גיין מיט אַ מעסער יענעם קוילען. דרייען, אויסדרייען, אַריינדרייען, פֿאַרדרייען און אַפּדרייען יענעם דעם קאַפּ – דאָס מהכתּיתי: אָבער נישט קריכן יענעם אין קעשענע אַריין, מע זאָל אים כאַפֿן פֿאַר דער האַנט און מע זאָל אים נאָך דעם באַדאַרפֿן פֿירן מיט אַ געלער לאַטקע אויף דער פּלייצע – דאָס פּאַסט פֿאַר איוואַן זלאָדי, אָבער נישט פֿאַר קיין יידן... שטעלט אייך פֿאַר, האָט זיך ביי אונדז אין קאַסרילעווקע געטראָפֿן אַ גנבה, און נאָך וואָסער אַ גנבה – אַכצן הונדערט קאַרבן אין איין קלאַפּ!

ויהי היום, טרעפֿט זיך אַ מעשה, עס קומט צו פֿאַרן צו אונדז אין שטאָט אַריין אַן אורח, עפעס אַ ייד אַ פּאַדראַטשיק פֿון דער ליטע, פּונקט אום ערבֿ יום-כּפּור פֿאַר מנחה, שטעלט זיך אָפּ, געוויינטלעך, אויף אַן אַכסניה, לייגט אָפּ דעם טלומיק און לאָסט זיך גיין גלייך אין שול אַריין און טרעפֿט אין אַלטן בית-מדרש. געקומען אין בית-

מדרש צו מנחה, טרעפֿט ער די גבאים בײַ דער שיסל. – "שלוס עליכם!" – "עליכם שלום." – "פֿון וואָנען איז אַ ייד?" – "פֿון דער ליטע." – "מה שמכם?" – "וואָס איז אײער באַבעס דאָגה?" – "איר זענט דאָך געקומען אין אַ שול." – "וואָהין דען זאָל איך גיין?" – "וויילט איר מסתמא בײַ אונדז דאָוונען?" – "אַ ברירה האָב איך? וואָס דען זאָל איך טאָן?" – "גיט-זשע עפעס אין שיסל אַרײַן." – "וואָס דען, אומזיסט וועל איך דאָוונען?"

קיצור-הדבר, אונדזער אורח נעמט אַרויס דרײַ זילבערנע קאַרבען און גיט אין דער שיסל אַרײַן, און אַ חוץ דעם – אינעם חזנס טעלער אַ קאַרב, דעם רב אַ קאַרב, אויף דער תלמוד-תורה אַ קאַרב, אין צדקה-טעלער אַ חצי פֿויגל, אַ חוץ וואָס ער האָט צעטיילט די אַרעמע לײַט, וואָס בײַ דער טיר, – זײ זענען פֿאַראַן בײַ אונדז, קיין עין-הרע, אַזוי פֿיל, אַז מע זאָל זיך וועלן צולאָזן צו זײ, באַדאַרף מען צעטיילן רויטשילדס פֿאַרמעגן.

דערזען אַזאַ מין אורח, האָט מען דאָך אים מסתמא אַפגעטראָטן אַ שטאָט סאַמע אין מזרח-וואָנט. אײַ, ווי האָט מען גענומען אַ שטאָט, אַז אַלע שטעט זענען פֿאַרנומען? איז קיין קשיא נישט. למאי ווי נעמט זיך אַן אַרט, אַז סע מאַכט זיך אַ שמחה, אַ חתונה, אַדער אַ ברית, אַלע זיצן שוין אַרום טיש, פלוצעם ווערט אַ גערידער – וואָס איז? דער נגיד איז געקומען! קוועטשט מען זיך אַזוי לאַנג, ביז מע מאַכט אַן אַרט פֿונעם נגידס וועגן. קוועטשן זיך איז אַ יידישע זאָך: אַז קיינער קוועטשט זײ נישט, קוועטשן זײ זיך אַליין...

דער ייד מיט די קײלעכיקע אויגן שטעלט זיך אָפּ, באַטראַכט דעם עולם, וואָס פֿאַר אַן אײנדרוק עס האָט געמאַכט אויף אונדז זײַן וויץ, און דערצײלט ווייטער.

– קיצור-הדבר, אונדזער אורח האָט זיך באַזעצט אויבן-אָן און האָט געבעטן בײַם שמש אַ שטענדער. אַנגעבויגן זיך איבערן שטענדער, האָט זיך אונדזער אורח צו פל-נדרי אַנגעטאָן אין טלית און אין קיטל און האָט זיך אַוועקגעשטעלט דאָוונען, האָט ער געדאָוונט, די גאַנצע צײַט געשטאַנען אויף די פֿיס, זיך נישט צוגעזעצט – פֿון צולײַגן זיך שמועסט מען נישט! – ער איז נישט אַפגעטראָטן פֿונעם שטענדער אויף קיין מינוט. דער ליטוואַק, סײַדן דעמאָלט, ווען מע

הָאָט באַדאַרפֿט זיך שטעלן שמונה-עשרה אָדער פֿאַלן כורעים... אַפֿפֿאַסטן אַזאַ טאַג און אויסשטיין אויף די פֿיס, זיך נישט צוזעצן אפֿילו – דאָס קאָן נאָר אַ ליטוואַק!... ערשט נאָכן לעצטן בלאַז, אַז ס'איז געקומען צום וואַכעדיקן מעריב, און חיים-חנא דער מלמד (דער מעריב קומט חיים-חנא דעם מלמד פֿון קדמונים) האָט זיך אָנגעהויבן ציקלען: "המערי-אי-אי-ב ערבים!" – פלוצעם הערט זיך אַ געשריי: "גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!"... מע טוט אַ קוק – דער אורח ליגט אויף דער ערד און חלשט. מע גיסט אים אַפּ מיט וואַסער, מע מינטערט אים אַפּ – ער חלשט ווייטער. וואָס איז די מעשה? ער האָט געהאַט מיט זיך, דער ליטוואַק הייסט דאָס, אַכצנהונדערט קאַרבן, האָט ער מורא געהאַט, זאָגט ער, זיי איבערצולאָזן אויף דער אַכסניה – אַ ווערטעלע אויסצורעדן אַכצנהונדערט קאַרבן! וועמען פֿאַרטרויט מען אַזאַ מטמון מיט געלט אין אַ פֿרעמדער שטאָט? האַלטן זיי ביי זיך אין קעשענע אַם יום-כּפור איז עפעס אויך נישט קיין פּלאַן. האָט ער זיך מישבֿ געווען, זאָגט ער, און האָט זיי אַריינגערוקט שטילערהייט אין שטענדער אַריין – אַ ליטוואַק קאָן! אַצינד פֿאַרשטייט איר שוין, פֿאַר וואָס ער איז נישט אַפּגעטראָטן פֿונעם שטענדער אויף קיין מינוט? ... נאָר בשעת שמונה-עשרה שטיין אָדער בעת כורעים פֿאַלן האָט, אַ פנים, דאָס געלט עמעצער אַרויסגעלקחענט.

קיצור-הדבר, ער גוואַלדעוועט, ער וויינט, ער לייגט אַיין די וועלט: וואָס וועט ער איצטער טאָן אָן געלט? ס'איז, זאָגט ער, פֿרעמד געלט, ס'איז נישט זיינס, ער איז נאָר אַ משולח פֿון אַ קאַנטאָר, אַ ייד אָן אַרעמאָן, זאָגט ער. און אַ מטופּל מיט קינדער, – עס קומט דאָך אים איצטער, זאָגט ער, נאָר נעמען און אַריינוואַרפֿן זיך אין וואַסער אַריין, אָדער אויפֿהענגען זיך, זאָגט ער, אַט דאָ אין שול פֿאַר אַלעמען אין די אויגן!! ...

דערהערט אַזעלכע דבורים איז דער גאַנצער עולם געבליבן שטיין ווי געליימט, גאָר פֿאַרגעסן, אַז ס'איז נאָך אַ תענית און מען באַדאַרף גיין אַהיים גיכער זיך אַפֿפֿאַסטן. ס'איז אונדז געווען אַ בזיון פֿאַרן אורח, אַ חרפה, אַ בושה פֿאַר זיך אַליין: אַזאַ גנבֿה, אַכצנהונדערט קאַרבן! און ווי? אין בית-מדרש, אינעם אַלטן קאַסרילעווקער בית-מדרש! און ווען? יום כּפור! אַזאַ מעשה איז ניט געהערט געוואָרן אין דער וועלט!

– שמש! פֿאַרשליסט די טיר! – אַזוי האָט געגעבן אַ באַפֿעל אונדזער רב. מיר האָבן אונדזער אייגענעם אַ רב, הייסט ער רב יוזיפֿיל, און אמתער, און ערלעכער ייד, אַ כשרער, אפֿילו נישט אַזאַ איבערגעשפיצטער, נאָר אַ מזג-טובֿ, אַ מענטש און אַ גאָל. ער האָט אין זיך אַ מאָל אַזעלכע איינפֿאַלן, וואָס איר וועט דערויף קיין מאָל נישט פֿאַלן, איר זאָלט זיין מיט אַכצן קעפֿ! פֿאַרשלאָסן די טיר פֿונעם בית-מדרש, רופֿט זיך און רב יוזיפֿיל דער רב צום גאַנצן עולם, און אליין איז ער בלאַס, ווי די וואַנט, די הענט ציטערן אים און די אויגן ברענען:

– שמעו נאָ, רבותים, הערט צו, יידן, ס'איז אַ מיאוסע מעשה! אַזאַ מעשה איז נאָך נישט געהערט געוואָרן זינט די וועלט שטייט, אַז ביי אונדז אין קאַסרילעווקע, זאָל זיך געפֿינען אַזאַ בעל-עבֿירהניק אַזאַ פושע-ישראל, וואָס זאָל האָבן אַ פּאַטעפֿאַלנעסט צונעמען ביי אַ פֿרעמדן מענטשן, נעבעך אַ טאַטע און קינדער, אַזאַ אוצר מיט געלט, און ווען? אין אַזאַ הייליקן טאָג, ווי יום-כפור, און אפשר נאָך צו נעילה – אַזאַ מעשה איז דאָך נישט געהערט געוואָרן זינט די וועלט שטייט! סע גלויבט זיך מיר גאַרנישט, אַז ס'קאָן געמאָלט זיין אַזאַ זאָך, סע קאָן נישט זיין בשום ענין וואָפֿן! און אפשר, אַ קשיא אויף אַ מעשה, יידן זענען נעבעך זשעדנע אַ קערבל, ובפֿרט אַזאַ און אוצר, אַכצנהונדערט קאַרבן, דער יצר-הרע רחמנא לצלן איז גענוג גרויס, טאַמער איז עמעצער פֿון אונדז געשטרויכלט געוואָרן, באַשערט געווען עמעצן נעבעך און אומגליק, טאָן אַזאַ און עבֿירה אין אַזאַ טאָג, באַדאַרפֿן מיר זען די זאָך חוקר ודורש זיין, דערגרונטעווען זיך ביזן שורש. הימל און ערד האָבן געשווירען, אַז דער אמת מוז אַרויף ווי בוימל אויפֿן וואַסער. על פֿן, זאָגט ער, באַדאַרפֿן מיר זיך באַזוכן איינס דאָס אַנדערע, באַזוכן, באַטאַפֿן, טרייסלען אַלע קעשענעס, פֿונעם ערשטן בעל-הבית, זאָגט ער, ביזן שמש, נישט דורכלאָזן קיינעם נישט. נאָט, יידן, טרייסלט מיד!

אַזוי האָט זיך אַפּגעזאָגט אונדזער רב, רב יוזיפֿיל, און האָט זיך דער ערשטער צעגאַרטלט די קאַפּאַטע און איבערגעקערט אַלע קעשענעס אויף דער לינקער זייט. און, אויף אים קוקנדיק, האָבן אַלע בעלי-הבתים זיך צעגאַרטלט און אויסגעקערט די קעשענעס, און מע האָט גענומען באַזוכן און באַטאַפֿן און טרייסלען איינס דאָס אַנדערע, אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז ס'איז געקומען צו לייזער-יוסלן, איז ער

געוואָרן אַלערליי געשטאַלטן און האָט אָנגעהויבן טענהען, ערשטנס, אַז דער אורח איז אַ שווינדלער. ס'איז אַ מאַניפּאָרגע פֿון אַ ליטוואַק, מע האָט בײַ אים קײנער קײן געלט נישט געגנבֿעט, שקר-וכזבֿ, – איר זעט נישט, אַז ס'איז אַ געמאַכטע זאַך? ...

האָט דער עולם אָנגעהויבן נאָך: סטײטש, בעלי-הבתים האָבן זיך געלאָזט באַזוכן, פֿאַר וואָס זאָל מען לײזער-יוסלען אויסמײדן? נישטאָ קײן מײוחסים? "באַזוכן! באַזוכן!" – האָט געשריגן דער גאַנצער עולם.

לײזער-יוסל האָט דערזען, אַז ס'איז שלעכט, האָט ער אָנגעהויבן בעטן זיך רחמים, מיט טרערן אויף די אויגן, מע זאָל אים נישט באַזוכן. ער האָט זיך געשוואָרן מיט כל השבֿועות, ער זאָל אַזוי רײן זײן פֿון שלעכטס, ווי ער איז רײן פֿון דער גנבֿה. נאָר וואָס דען? ס'איז אים אַ בזיון, זאָגט ער, ער בעט מע זאָל רחמנות האָבן אויף זײנע יונגע יאָרן און מע זאָל אים נישט אָנטאָן דעם בזיון, מע זאָל אים נישט באַזוכן. "טוט מיר, זאָגט ער, וואָס איר ווילט, נאָר טרײסלען זאָלט איר מײך נישט!" ווי געפֿעלט אײך אַזאַ ימח-שמוניק? ווי מײנט איר, אַ שטײגער, מע האָט אים עפעס געהערט? געלײגט פֿבֿוד? ...

נאָר שאַט! איך האָב אײך גאָר פֿאַרגעסן דערצײלן ווער איז דער לײזער-יוסל. דער דאָזיקער לײזער-יוסל איז אַלײן נישט קײן קאַסרילעווקער. ער איז גאָר אַלײן פֿון אַלדי שוואַרצע יאָר, נאָר ער שטײט אײן בײַ אונדז אין קאַסרילעווקע פֿאַר אַן אײדעם. דאָס האָט אים אונדזער נגיד אויסגעקראַצט פֿון ערגעץ. זיך באַרײמט, אַז ער האָט דערטאַפט אַן אַבן-טובֿ, געהאַנדלט אַ מציאה פֿאַר זײן טאַכטער, טױזנט בלאַט גמרא אויף אויסנווײניק און אַ בעל-תנך, און אַ בעל-לשון-קודש, און אַ בעל-חשבֿון, תשבֿורת, מיט אַלגעברע, און אַ כתב-רבֿא, הכלל מיט אַלע זיבעצן מעלות! געבראַכט צו פֿירן די צאַצקע, איז מען געגאַנגען קוקן אויף חדושים: וואָס האָט דאָ דער נגיד אײנגעהאַנדלט פֿאַר אַ מציאה. מילא, אַזוי אַ קוק טאָן אויף אים, איז גאָרנישט, אַ יונגערמאַן, אַ זכר, נישט קײן מײאוסער יונגערמאַן, נאָר די נאָז אַ ביסל צו אַ לאַנגלעכע, אויגן ברענענדיקע, ווי צוויי קױל פֿײער, און אַ מױל – פעך און שוועבל! מע האָט זיך גענומען מיט אים פֿאַרהערן אַ בלאַט גמרא, אַ קאַפּיטל פּסוק, אַ שטיקל רמבם, דאָס, יענץ – אש להבֿה! ער איז קלאָר, דער הונט,

אומעטום, ווי אַ גוי אין אַשרי, ווו מע טוט אים אַ כאַפּ, איז ער אין דער היים! רב יוזיפֿיל אַליין האָט אויף אים געזאָגט, אַז ער מעג זיין אַ רב בכל תפוצות ישראל... און פֿון די אַלע היינטיקע זאָכן שמועסט מען נישט. איר קאָנט פֿאַרשטיין, ביי אונדז איז פֿאַראַן איינער אַ גאַנצער חקרן, זיידל רב שעהס, אַ רעכטער משוגענער, איז ער אַ הונט אַקעגן לייזער יוסלען! היינט זיין שפּילן אין שאַך פֿאַרמאָגט נישט די גאַנצע וועלט! אַז מע שמועסט אַ געראַטענער!

אודאי האָט די שטאָט מקנא געווען אונדזער נגיד אויף אַזאַ תכשיט, כאַטש אפילו דער עולם האָט געשמועסט, אַז דער תכשיט איז געכאַפט אויף דער מעשה. דהיינו? ס'איז נישט געפֿעלן דער עולם, וואָס ער איז צו קלוג (וואָס צו – איז איבעריק) און איז צו פֿיל אַן עניו ביי זיך, אַ גוטער ברודער מיט עטלעכן באַזונדער, זאַפּאַני-בראַטאַ מיטן קלענסטן פֿונעם קלענסטן, עס מעג זיין אַ בחור, עס מעג זיין אַ מיידל, עס מעג זיין אַן אשת-איש... היינט איז נישט געפֿעלן דאָס אַרומגיין זיינס – פֿאַרטראַכט, קומט אין שול אַריין שפּעטער פֿון אַלעמען, טוט אַן דעם טלית און קוקט אין "באר-מים-חיים", אַדער אין "אבן-עזראַ אַריין, די יאַרמולקע פֿון יענער זייט, און דאַוונען נישט אַ לעק! מע זאָל עפעס זען אויף אים שלעכטס האָט מען נישט געזען גאָר נישט, נאָר געמורמלט האָט מען, אַז קיין גרויסער ירא-שמים איז ער נישט – אַ מענטש מיט אַלע מעלות קאָן נישט זיין!

כך הוה. אַז ס'איז געקומען צו לייזער-יוסלען און מע האָט זיך גענומען צום בחור, וואָס איז די מעשה, וואָס ער לאָזט זיך נישט באַזוכן – דאָס איז דאָך שוין אַ סימן, אַז דאָס געלט איז ביי אים! מאַכט ער: לאָז מען אים געבן אַ שבועה דאורייתא, לאָז מען אים שניידן, בראַקן, בראַטן, ברענען, אַבי נישט טרייסלען די קעשענעס! דאָ איז שוין אונדזער רב רב יוזיפֿיל, כאַטש ער איז אַ מענטש אַן אַ גאַל, אויך אַרויס פֿון די כלים און האָט זיך צעשריגן אויף אים:

דו אַזעלכער און אַזעלכער! ביסט דאָך ווערט, מע זאָל דיך ווייס איך וואָס! סטייטש, דו זעסט, סע צאַפט זיך יידן בלוט, אַלע זענען מוחל אויפֿן בזיון און לאָזן זיך באַזוכן, ווילסטו זיין אַ יוצא מן הכלל?! ממה-נפֿשך, אַדער זיי זיך מודה און געב-אַפּ דאָס געלט, אַדער ווייז

די קעשענע! דו שפילסט זיך מיט, קיין עין-הרע, אן עדה יידן? מע וועט דאך דיר דאך איך ווייס אליין נישט וואָס!

קיזור-הדבר, דער עולם האָט אים גענומען, דעם שיינעם בחור, מע האָט אים אַנידערגעלייגט מיט גוואָלד און מע האָט אים גענומען באַזוכן און באַטאַפן, טרייסלען אַלע קעשענעס, און מע האָט ביי אים אויסגעטרייסלט... אָנו, טרעפֿט וואָס? אַפּגעגריזשעטע ביינער פֿון אַ פֿערטל עוף און אַ פּאַר טוץ נאָך גאַר פֿרישע קערלעך פֿון נאָר-וואָס אויפֿגעגעסענע פֿלוימען! איר פֿאַרשטייט, וואָס פֿאַר אַ חן דאָס האָט געהאַט, אַז מע האָט אויסגעטרייסלט ביי אונדזער תּכשיט דעם דאָזיקן אוצר? ... איר פֿאַרשטייט, וואָס פֿאַר אַ פנים ער האָט געהאַט, און דער שווער זיינער, דער נגיד, און דער רבֿ נעבעך?... אונדזער רבֿ יוזיפֿיל האָט זיך פֿאַר בזיון אַפּגעקערט אין אַ זייט, נישט געקאַנט קוקן גלייך אין די אויגן אַרײַן. און אַז דער עולם איז נאָך דעם געגאַנגען פֿון בית-מדרש אַהיים אַפּפֿאַסטן זיך, האָט מען נישט אויפֿגעהערט צו דערציילן פֿונעם אוצר, וואָס מע האָט אויסגעטרייסלט בייס תּכשיט און מע האָט זיך געקאַטשעט פֿאַר געלעכטער! נאָר איין רבֿ יוזיפֿיל איז געגאַנגען איינער אליין, אַראַפּגעלאָזט דעם קאַפּ, פֿאַרזאָרגט און פֿאַרצרהט, נישט געקאַנט קוקן קיינעם אין די אויגן אַרײַן, גלייך ווי מע וואָלט דאָס אויסגעטרייסלט ביי אים אליין...

דער ייד האָט, ווייזט אויס, געענדיקט זיין געשיכטע, וואָרעם ער האָט זיך גענומען צוריק צום רייכערן.

– נו, און דאָס געלט? – האָבן מיר אים אַ פֿרעג געגעבן אַלע אין איין קול.

– וואָסער געלט? – מאַכט צו אונדז דער ייד תּמעוואַטע און בלאָזט דעם רויך.

– וואָס הייסט וואָסער געלט? די אַכצנהונדערט...

– אַ-אַ-אַ? – ציט ער אויס. – די אַכצנהונדערט? פֿאַרפֿאַלן.

– פֿאַרפֿאַלן?

– פֿאַר – פֿאַ – לן!!!

באַאַרבעט און צוגעגרייט פֿון מירל שיינהויט הירשאַן, נח מילער, לעאַנאַרד פראַגער און רפֿאל פֿינקל.

Copyright © 2001 Noyekh Miller and Leonard Prager
All Rights Reserved